

Xəlil Rza Ulutürk

HAQQ PƏRVANƏSİ – XƏLİL RZA

Hər bir xalq tarixdə yaşadan onun layəqətli övladlarıdır. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının yetirdiyi şəxsiyyətlərdən biri də böyük şair, ustad Xəlil Rza Ulutürkdür. Vətəndaşlıq Xəlil Rza poeziyasının bütün vücudunda – hüceyrəsində, atında-qanında, batinindədir. Ulutürkün ruhu Azərbaycan xalqının öz ruhudur. Ona görə də Xəlil Rza olmazdır. Bir insan, mücahid kimi, vətəndaş kimi Xəlil Rza Ulutürk kamildir, səmimidir, bütöv və sədəqəlidir. Xəlil Rza səviyyəli şəxsiyyətlər başaer duhasının yetirdiyi o kəslərdəndir ki, təkca mansub olduqları xalqı yox, bütün dünyanın zinətindədir. Onlar daim Günəş kimi hər yana işıq saçır, hamını təmənənəsiz şəkildə nura bələyirlər. Xəlil Rzanın qeyrat simvoluna çevrilmiş adı, işıqlı xatirəsi həmişə qəlbimizdə yaşayacaqdır. Eşq və ehtiram olsun böyük insan, dahi şəxsiyyət Xəlil Rza Ulutürkə!

Uca zirvələrə çatmaq üçün dağlar silsiləsi keçməlisən, dərə-təpa aşmalısən. Ulutürk zirvəsi göylərin yerlərə qovuşduğu üfüq qədər yaxın, həm də uzaqdır... Bu yaxınlığı, uzaqlığı duymaq, görmək hər adamın işi deyil... Xəlil Rza zirvəsinə gedən yol mübarizələrdən, döyüşlərdən keçir:

*Doğrandsam da
tika-tika,
riza-riza –
Mübarizə!..*

O, 30 ildən çox vaxtda poeziyamızın çətin və şərəfli yollarında şəiriyyətin öçlü, sanatın layiqli övladı kimi addımlayıb, bu addımlar onun yeridicə gücünü, qaynıdıcıq havasını qanadlandırdı.

Kürsülərə sığmayan cəsur şerir, ar, şerim, Tapədən dirnəkdəlik silahlı əsgər şerim! – deyəndə bu misraların böyük samimiyətinə ürəkdan inanırın, ona görə ki müəllifin yaratdığı poeziya böyük ideallarımla, danışmaq haqqatlarımızın müqəddəsliyi keşiyində əsgər kimi dayanmağı bacaran, iş görən, həmişə yürüdə, mübarizədə olan poeziyadır.

“Xəlil Rza Ulutürk görkəmli şair, filosof, mütəfəkkir, şəxsiyyət, ədəbiyyatşünas-alim olmaqla bərabər, ictimai-siyasi xadim, milli istiqlal mücahididir. Onun azadlıq hərəkəti öncüllərindən biri olmasını yalnız Azərbaycanca aid hadisə hesab etmək olmaz. Bu mücahidlik – başaer azadlıq hərəkətinin tərkib hissəsi, dünya bəhadrilərinə məxsus mübarizə yolunun tarixi davamı – gələcəyidir.

O, xalqımızın azadlığı, milli ideali namına ayağa qalxmışdı. Zəngin tarixə bələdlik, fərdi mübarizə ruhu, nəslin keçib-gəldiyi yolu onu azadlığa, istiqlala səsləmişdi. O, Azərbaycanın mustaqil dövlətçiliyi namına mübarizə aparırdı!

Vətəncilik, azadlıq duyğuları, mübarizəyə çağırış, azərbaycanlılıq ideyalarının gərçək ifadəsi marhum Xəlil Rza Ulutürk yaradıcılığında daha çox önəm alan mövzularıdır. Onun şeirləri – hayratları vətənin ən ağır günlərində insanlara azadlığı dəddirən, milli özündərkən fəlsəfi-etik cəhətlərini aydınlandıran təleyüklü bir missiya əhəmiyyəti daşımışdır.

*Azərbaycan türküyüm,
bu soyun şah budadı,
Nəça-nəça eranın
köksümdür qaynağı,
Ərin buz laylarını
aridan qüdrət mənəm,
Dağ dövrünü yaşayam,*

*Şarqa bax:
Şarqdan Günəş kimi
doğacağam mən!
... İtib-batmaq üçün
yaranmamışam,
Dünənəm!
Bu günəm!*

*Tunc dövrünü yaşayam,
Dəmir dövründə palad
aridan hikmət mənəm.*

*Galəcəyəm mən!
Bir gün bu dünyadan gətsəm də, na qəm,
Dünyoya tazədən galəcəyəm mən!*

Bu satırlar istiqlal şairimizin köksündən qopub gələn hayırcıqdır. Azərbaycanın azadlığı və istiqlalı yolunda çarpişan, bütün ömür-böyü ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə xalqımızın galəcəyinə xidmət edən vətənpərvər şair... Dünyasını vaxtsız dəyişsə də, Xəlil Rza Ulutürk həmişə ruhumuzda yaşayam, bizimlə birlikdə səbahə addımlayan, daha obrazlı desək, bu günün və gələcək dövrlərin insanıdır. Şeirlərinin birində özü bu barədə sarast deyib:

*Blulu şimşəklə parçələyərəq
Zulməti nur ilə boğacağam mən.
Qarbdə ulduz kimi batsam,*

O, XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan poeziyasının möhtəşəm məhrəbından gur səsi ilə şimşək kimi çaxdı. dalğa-dalğa dağların ağ-sadəsi atəlat basmış vətəndənlər öyatıdır. atəşinin odunu insanları ürayında mübarizə əzmini əlovlandırdı. Bu sababdan Xəlil Rza poeziyası Yer üzündə yaşayam bütün Azərbaycan türklərini silikələdi. Uşyankar səsi xarici və daxili düşmənlərimizə qanım kəsildi. Azadlığı zarra-zarra, qram-qram istəməyən, böyük arzularla, ideallarla yaşayış-yaradən müəllif bu gün də bizim aramızdadır, şeirləri dillər əzbəridir, yəna də ön cərgədə bir məşələ. əlova dönüb...

Xəlil Rza Ulutürk həm də ədəbiyyatımızda istiqlalçılıq, türkçülük, vətəncilik, azərbaycanlılıq məfkuresinin davamçıdır. is-

22415

Azərbaycan Milli Kitabxanası

tiqlə məkurasi Xalil Rza Ulutürk özünüdərkimin məbədlərində biri-dür. "Afrikanın səsi", "Yetikintə, Xalil" və başqa əsərlərində həm milli, həm də başqı fikir və düşüncələri, habelə parçalanmış, bir-birindən ayrı düşmüş xalqların birləşməsi, bütövləşməsi ideyası əksini tapıb. "Quzeylə Güneyi birləşdirməyə, Faxr əla, ey Vatan, Şəhriyar gəlir" deyənlə ayrı-ayrı şüarlarının lay-lay süküldüyündən sevinir, yurdunun yarısının ona dərd gəldiyindən danılır, kədərli olur.

Xalil Rza Ulutürk bu dünyanı sevməyə gəlmişdi. Çiçəklərin, otların, qarışqaların, kulakların, dənizlərin, yerin-göyün, insanların, dünyanın bütün gözəlliklərinin parvanası olan bu qeyri-adi insandakı ilahi gücə, qüdrətə, ya-

şamaq, yaratmaq və nəşinə, həyat eşiqinə heyranlanmıya bilmişin. Özünü dədiyi kimi, "xırnda işi belə özü görən, yan-yanə beş-altı omur sürən" Xalil təkbaşına imperiya ilə döyüşürdü. Əla bil bahar yaşığıydı. Keçib-gətdiyi yerdən qüdrətli oğullar boy atırdı. Bütöv bir nəsil onun döyüşkən şeirləri ilə nəfəs alırdı, qanadlarındı, ucalırdı.

... *Man istərəm səsinə ildırımlar gücün istə!*
Yalnız daş minarın yox, millətlər səsinin
Sənin başın ucalsın!

Təkcə azan səsi yox, döyüş marşın ucalsın!
Faxr edim ki, o tayda həm güclüyəm, həm mətin,
Man də bir övlədiyim üzəg bir millətinin..

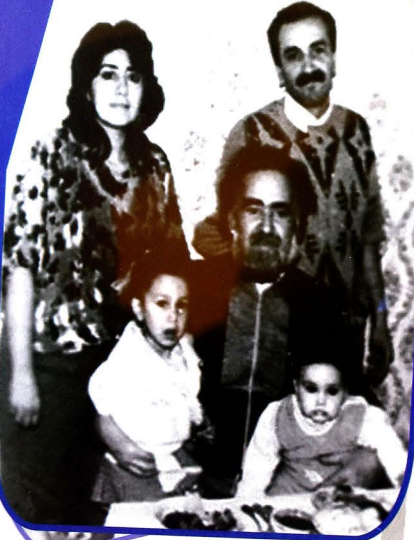
Şairin vatanına, doğmalarına, dostlarına sevgisi bütöv idi, bölünməzdi. Heç kəsə bənzəməzdi. Sevgi şeirlərində də mübariz ruh hakim idi. O, həyatda olduğu kimi, sevgidə də xirdəlidi, ciliz, sısqqa hissələri düşməni idi. Xalil Rza dünyanın bütöv oğlu idi. Tiki-məti məfillərlə qoltarı sarırmış Azərbaycanın faciəsini, dərdini dünyanın hər olmuş qulaqlarına deyirdi. Dünya özünü karlıya vursa da, eşidirdi, bu ipə-səpa yalınmayan qasırga, tufan oğulu cılovlamağa çalışırdı. O isə susmurdu, sussayıdı, Xalil Rza olmadı... Poeziya heç vaxt əxlaqə, insan mənəviyyətinə xidməti unuda bilməz.

İnsani mənəvi zənginləşdirmək, onu ulu məqsədlərə hazırlamaq şeirin əbadi vəzifəsidir. Bunun üçün söz sənəti müxtəlif vasitələrdən istifadə edir, biri də həqiqətləri poetik hikmətlərə, aförizmlərə biçimində çatdırırdı. Bu, klassik şeirin üslubudur, indi də gerakli və əlverişlidir. Badi fikri yığcam söyləmək hər yazara nəslə olmur – yüksək sənətkarlığın maharəti lazımdır. Həmin keyfiyyət məhz Xalil Rzaya xas idi. Müasir Azərbaycan poeziyasının nümayəndələri arasında Ulutürkün paklığı və mübarizlikdə təngə gələcək ikinci bir şair tapmaq bəlkə də çətindir. Çoxları ondan yurdsevərlik, ayılmazlıq, vətəndaşlıq, Prometey coşqunluğu, qüdrət və hünər öyrəndi.

Məlumdur ki, 20 Yanvar faciəsində böyük şair Xalil Rza da həbs edilənlər zindanlarında salınımışdı. O günlərdə Xalil Rza məhəmlərdə alovlu niqləri ilə xalqımıza əsas düşmənləri təndib olmağa mübarizəyə haraylayırdı:

Təmkinlə harılan Yer kürəsiyəm,
Mənim əzadlığım – mənim gücüdür.
Mənim əzadlığım – qan sarılanlar
Cındır maskasını yırtmaq üçündür!

Xalil Rza Ulutürk, nəvaləri Türkay və Gültac, oğlu Tabriz

Şairin əzadlığı çoxlarının, əksəriyyətin dərk edə bilmədiyi səadətədir. Yərə-göyə sığınmayan hakimiyyətdir. Balasını, ailəsini, göz odunu, ağzı dadını, nəhrini verməyə hazır olan qüdrət sahibini vermirlər göylər boyda Əzadlığı. Bu əzadlığı yalnız onundur – dirlikli suyu təkli qovuşduğu, tapındığı Azərbaycandır. Xalil Rza əzadlığı və nəşinə ilə kükrəyən şeirləri, "Məndən başlanırdı vətənim", "Davam edir 37", "Lefortovo zindanımda" və onlarca vətənpərvərlik duyğuları ilə zəngin kitabları ilə ölmüşdür. Dünya ədəbiyyatından uğurla dilimizə çevirdiyi inçilər də qiymətli yaradıcılıq nümunələridir.

“ Ulutürk həyatıboyu odla oynadı. Alovlu çıxışları ətrafı, qorlu misrələri ürəkələri yandırdı. **“** *Odlu oynaya-oynaya sonda Səməndər quşu təkli odda yarı, haqq səli əzadlıq şairi kimi əbədləşdi. Yaradıcılıq irsi yalnız şeirlərinin yazıldığı illər üçün əhəmiyyətli olmayıb, uzun müddət təsir göstərmək iqtidarına malik yazarı bir xəzinədir.*

Əsarətlərdən qaldırılan və ərdicilliyə izlənen, əsarətdən ədəbi, siyasi, içtimai problemlərini, Azərbaycan xalqı üçün, bir sərə hərəldə bütöv təhlikə uxtları və Şərq üçün tələyüklü məsələlərin, demək olar, heç biri bu gün əz aktuallığı itirməmişdir. Həmin problemlərin ərsərdirlməsində şairin istifadə etdiyi ədəbi priyomlar, bu zəmində şeirimizə gətirdiyi yeniliklər, təzə mövzuların taravətli kompozisiya hallı, dilinin zənginliyi, üslubunun əvənliliyi, təsvir və ifadə vəsitələrinin orijinallığı, həqiqətən, xüsusi tədiqəqə möhtacdır.

Onun vəfatı Azərbaycan ədəbiyyatının keçən əsrdə verdiyi əvəzsiz

itkilərdən biri oldu. Ümmətimli liderimiz Heydər Əliyev səadətədir. Yərə-göyə sığınmayan hakimiyyətdir. Balasını, ailəsini, göz odunu, ağzı dadını, nəhrini verməyə hazır olan qüdrət sahibini vermirlər göylər boyda Əzadlığı. Bu əzadlığı yalnız onundur – dirlikli suyu təkli qovuşduğu, tapındığı Azərbaycandır. Xalil Rza əzadlığı və nəşinə ilə kükrəyən şeirləri, "Məndən başlanırdı vətənim", "Davam edir 37", "Lefortovo zindanımda" və onlarca vətənpərvərlik duyğuları ilə zəngin kitabları ilə ölmüşdür. Dünya ədəbiyyatından uğurla dilimizə çevirdiyi inçilər də qiymətli yaradıcılıq nümunələridir.

Böyük öndər təməmlə haqlı idi. Biz ullağorəntiliklə deyilmiş bu kəlamın işığında indi bir daha əvənliliyi ilə görürük ki, şair Xalil Rzanın yeri Azərbaycan ədəbiyyatında, tarıqməç Xalil Rzanının yeri qarşıqlı ədəbi əlaqələrimizdə, əlim Xalil Rzanının yeri ədəbiyyatşünaslığımızda, təkrarsız gündəliklər, məqalə və müsahibələr müəllifi Xalil Rzanın yeri publisistikamızda, alovlu vətənpərvər, qayğıkəç vətəndaş Xalil Rzanın yeri isə yeni dövrün Azərbaycan tarixində əbəddir. <

Aynur Əliyeva,

F.Çəkarli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının metodisti